

STATUSINCONSISTENTIE EN HET INTERACTIE-EFFECT VAN DE ZICHTBAARHEID VAN STATUSDIMENSIES : EEN EMPIRISCHE TEST*

Erwin Danneels

Dit artikel test een kritiek op de theorie van statusinconsistentie, namelijk dat objectieve statuskenmerken van statusinconsistente personen niet noodzakelijk alle bekend zijn aan hun interactiepartners. Een theoretisch kader dat statusinconsistentie in verband brengt met statusonzekerheid wordt opgebouwd, gebruik makend van de rollentheorie en het concept 'statuszichtbaarheid'. De theorie wordt getest bij een steekproef van leerlingen van het middelbaar onderwijs. Het 'Diamond Model' van Hope wordt gebruikt om te zoeken naar effecten van statusinconsistentie. Een significant interactie-effect van statuszichtbaarheid met statusinconsistentie wordt gevonden. De implicaties van dit resultaat voor theorie en onderzoek i.v.m. statusinconsistentie worden besproken.

1. PROBLEEMSTELLING

Lenski gaf in 1954 aanzet tot een grote hoeveelheid onderzoek rond statusinconsistentie. Dit onderzoek wordt echter geteisterd door tal van theoretische en methodologische problemen (Brown e.a., 1988).

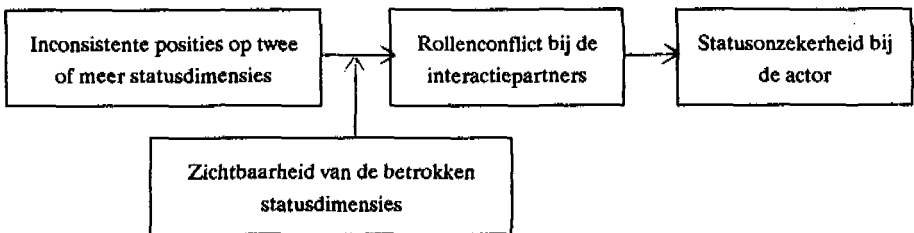
Een eerste grondige theoretische kritiek werd geformuleerd door Box en Ford (1969). De hiernavolgende bijdrage gaat dieper in op één van hun aanvullingen op de theorie van statusinconsistentie, namelijk dat objectieve statuskenmerken van interacterende individuen niet steeds alle bekend zijn aan hun interactiepartners.

Rekening houdend met deze aanvulling van Box en Ford (1969), bouwen we een theorie op over het effect van statusinconsistentie op statusonzekerheid, waarbij de zichtbaarheid van de statusdimensies geïntroduceerd wordt als voorwaarde. De hypothese van deze bijdrage is dat bepaalde subjectieve effecten van statusinconsistentie enkel optreden bij hoge zichtbaarheid van de betrokken statusdimensies. Deze hypothese wordt ook empirisch getoetst d.m.v. een steekproef van leerlingen uit het middelbaar onderwijs.

2. THEORETISCH KADER

Het theoretisch kader is weergegeven in schema 1. Dit theoretisch model van het effect van statusinconsistentie op statusonzekerheid is een specifieke invulling van het meer algemene model dat door House en Harkins (1975 : 397) geformuleerd werd. In wat volgt worden de relaties tussen de concepten verduidelijkt.

Schema 1. Een theoretisch model van het effect van statusinconsistentie op statusonzekerheid. (De horizontale pijlen verwijzen naar causale invloeden, de verticale pijl geeft aan dat de zichtbaarheid van statusdimensies een conditionele variabele is voor het effect van statusinconsistentie op rollenconflict.)

2.1. Status en statusinconsistentie

Bij sociale interactie houden actoren rekening met elkaars kenmerken bij het bepalen van hun gedrag. Sociaal relevante kenmerken kan men beschouwen als 'sociale posities'. Een sociale positie is elk kenmerk van een actor dat leidt tot een specifiek gedrag van hem en zijn interactiepartners. De sociale posities van een actor bepalen dus zijn eigen gedrag en dat van zijn interactiepartners. We kunnen dit ook stellen in termen van de rollentheorie. Deze stelt dat met elke sociale positie rolverwachtingen gepaard gaan, dit zijn verwachtingen m.b.t. gedrag en attitudes. Voor de ontwikkeling van ons theoretisch kader gaan we uit van een dubbel rol-concept. Dit concept werd reeds gebruikt in functie van de statusinconsistentie-theorie door Jackson (1962) en Geschwender (1967). Zij stellen dat elke sociale positie twee rollen tot gevolg heeft : elke sociale positie impliceert namelijk rolverwachtingen t.o.v. de bekleder van de positie (de actor) en t.o.v. zijn interactiepartners (zie ook Biddle, 1986 : 67).

Verschillende sociale posities worden differentieel gewaardeerd en genieten bijgevolg een differentiële status of prestige. Aan actoren wordt in het interpersoonlijk verkeer status toegewezen op basis van hun sociale posities. Het bekleeden van een sociale positie impliceert dus ook de toekenning van een bepaald prestige. Sociale posities zijn bronnen van status voor de bekleeders ervan.

Prestige wordt toegekend door anderen. Het is op zich geen objectief gegeven, maar wel een subjectieve evaluatie door de interactiepartners aan een persoon toegewezen op basis van zijn sociale positie(s). Omdat wij in deze bijdrage de nadruk leggen op het statusverlenend karakter van sociale posities geven we hierna de voorkeur aan de term 'statusposities'.

Een sociale positie kan beschouwd worden als een categorie in een bepaald sociaal differentiatie-criterium. Indien aan de posities op een criterium een differentiële status gekoppeld wordt, is dat differentiatiecriterium ook een verticale of status-dimensie. Omdat een individu verschillende sociale posities inneemt, wordt het tegelijk gerangschikt op verschillende statusdimensies. Het geheel van statusposities van een persoon is zijn statusprofiel. Lenski merkte in 1954 op dat de statusdimensies waarop individuen posities innemen niet perfect gecorreleerd zijn. Hierdoor is het mogelijk dat een persoon een lage positie inneemt op de ene dimensie en een hoge op de andere. Lenski pleitte daarom voor de introductie van een niet-verticale dimensie in de studie van de sociale stratificatie : een consistentiedimensie die de mate van gelijkwaardigheid tussen de posities

van een individu weergeeft. De definitie van statusinconsistentie is aldus 'de mate waarin een persoon gelijkwaardige posities inneemt op een aantal sociaal relevante statusdimensies'. Lenski was de eerste onderzoeker die deze dimensie operationaliseerde en ze als verklarende variabele gebruikte voor politiek progressisme (1954) en sociale isolatie (1956). Sindsdien hebben veel onderzoekers zijn voorbeeld gevolgd, met tal van diverse afhankelijke variabelen; verhoogd mobiliteitsstreven (Fenchel e.a., 1957), streven naar sociaal-politieke veranderingen (Goffman, 1957), vooroordelen t.o.v. minderheidsgroepen, jobsatisfactie, psychosomatische stresssymptomen (Jackson, 1962; Dressler, 1988), ...

2.2. Statustoewijzing gesteld in termen van de rollentheorie

Hoger werd reeds gesteld dat de statusposities van een actor rolverwachtingen impliceren t.o.v. zijn interactiepartners. De toewijzing van status aan de actor maakt deel uit van die rolverwachtingen. Er wordt van de interactiepartners verwacht dat zij prestige toekennen aan de actor op basis van zijn statusposities.

Daardoor kan de actor door observatie van het rolgedrag van zijn interactiepartners afleiden welke status hij toegekend krijgt door die partners. Deze observatie gebeurt a.d.h.v. 'cues' of aanwijzingen die actoren, bewust of onbewust, elkaar sturen. Het gedrag van sociale actoren verwijst zowel naar hun eigen sociale posities als naar deze van hun interactiepartners. Meer specifiek verwijst dit gedrag naar hun respectieve status.

Actoren zoeken in de interactiesituatie steeds naar aanduidingen die hen toelaten de respectieve status te kennen. Indien de wederzijdse statustoewijzing adequaat verloopt, ontstaat er een statushiërarchie van de actoren in de situatie. Dit is bevorderlijk voor het ordelijk en gecoördineerd verloop van de sociale interactie.

2.3. De rollenconflicttheorie toegepast op statusinconsistentie

Jackson introduceerde in 1962 conflicterende verwachtingen als mediërend proces tussen statusinconsistentie en haar effecten. Ook Sampson (1963) wees op het belang van het concept 'rollenconflict' voor de statusinconsistentietheorie. Volgens Sampson (1963: 151) heeft niet elke discrepantie of ongelijkwaardigheid de gepostuleerde effecten, enkel die welke tegenstrijdige verwachtingen (m.a.w. rollenconflict) impliceert. Enkel onder die voorwaarde wordt positionele discrepantie ook verwachtings-discrepantie.

We kunnen de conceptualisering van statusoewijzing in termen van de rollentheorie nu toepassen op de situatie van de statusinconsistente persoon, die in zich sociale posities verenigt die een verschillende status hebben. Zoals reeds gesteld worden aan elk van de statusposities van een persoon rolverwachtingen gekoppeld t.o.v. zijn interactiepartners. Deze verwachtingen hebben ook betrekking op de toe te kennen status. Wanneer een individu statusinconsistent is, zijn de rolverwachtingen t.o.v. zijn interactiepartner(s) contradictoir, m.a.w. ze ervaren rollenconflict. Dit betekent dat ze twijfelen over hoe ze zich moeten gedragen t.o.v. dit individu, wat ertoe leidt dat hun rolgedrag t.o.v. hem ambigu is. "When a person holds high rank on one status dimension and low rank on another, the expectations (both these held by the individual and by others) mobilized by the rank positions will often be in conflict" (Jackson, 1962 : 470).

We willen ons in deze bijdrage concentreren op één effect van dit rollenconflict, namelijk de statusonzekerheid van de inconsistente persoon. We stellen dat het rollenconflict van zijn interactiepartners leidt tot statusonzekerheid bij de statusinconsistente persoon. We bedoelen hiermee dat hij in voortdurende twijfel verkeert over hoe hij geëvalueerd wordt door anderen. De ongelijkwaardige statusposities van de status-inconsistente persoon doen zijn partners twijfelen over welke status ze hem moeten toekennen. Daardoor ervaart hij contradictoire cues i.v.m. zijn status, waaruit hij niet kan opmaken welke status hij toegerekend krijgt. Hierdoor wordt de statusinconsistente persoon statusonzeaker.

Op basis van bovenstaande overwegingen kunnen we een voorwaarde formuleren die moet vervuld worden opdat objectieve inconsistentie zou leiden tot subjectieve gevolgen; het individu moet in interactiesituaties komen waarin zijn inconsistente statusposities tegenstrijdige rolverwachtingen impliceren. Dit is niet het geval indien één of meer rollen niet geactiveerd worden omdat niet alle objectieve statusposities aan de interactiepartners bekend zijn. Op dit laatste element zullen we in de volgende paragraaf dieper ingaan.

2.4. De zichtbaarheid van statusdimensies

De zichtbaarheid van de statusdimensies is de mate waarin de interactiepartners beschikken over informatie waaruit ze met grote zekerheid de objectieve statusposities van de actor kunnen afleiden. We gebruiken zichtbaarheid in de betekenis van kenbaarheid, niet enkel als visuele waarneembaarheid. De zichtbaarheid bepaalt dus de kennis die de interactiepartners hebben over de objectieve statusposities. Box en Ford (1969) stelden dat een socioloog individuen kan classeren in termen van al hun statusposities. Deze zijn echter niet noodza-

kelijk alle bekend aan de interactiepartners (Box en Ford gebruiken voor deze laatste de term 'audience'). Etnische status is bijvoorbeeld zeer sterk sociaal zichtbaar, terwijl opleidingsstatus dit niet is.

Zoals supra reeds gesteld, kan de zichtbaarheid van bepaalde statuskenmerken een voorwaarde zijn voor het voorkomen van effecten van statusinconsistentie. Hyman stelt (1967 : 395) : "... unhappy consequences of rank inconsistency will result only if others know that your ranks are inconsistent". Dus indien de informatie over de statusposities van een actor beperkt is, zodat hun inconsistentie niet bekend is aan zijn interactiepartners, zou hij bepaalde negatieve gevolgen van statusinconsistentie kunnen vermijden.

Statusonzekerheid is een van de gevolgen die vermeden worden. De interactiepartners ervaren dan immers geen rollenconflict, en bijgevolg zijn de cues die ze de actor toesturen i.v.m. de aan hem toegekende status consistent. Op die manier wordt statusonzekerheid vermeden. De actor twijfelt dan immers niet meer over de status die hij toegekend krijgt.

3. HET EMPIRISCH ONDERZOEK

3.1. De samenstelling van de steekproef

De steekproef is getrokken uit een groep leerlingen van het laatste jaar middelbaar onderwijs. De steekproef is beperkt tot leerlingen uit het Traditioneel Onderwijs, omdat in het Traditioneel Onderwijs de hiërarchie van de verschillende richtingen het meest geprononceerd is, waardoor het eenvoudig is een prestige-rangorde op te stellen van de diverse curricula.

Gezien de steekproef afgenomen werd in de context van een licentiaatsverhandeling was beperking van het opzet onvermijdelijk. Daarom werd de steekproef beperkt tot alle traditionele scholen in één stad.

De vijf aangezochte scholen waren alle bereid medewerking te verlenen. Uit de door hen aangeboden richtingen werd een selectie genomen met als doel een vertegenwoordiging te krijgen van alle niveaus.

Alle scholen zijn niet-gemengd en gelegen in dezelfde semi-urbane provincie-stad. Zodoende wordt vergelijking mogelijk zonder een eventuele storende invloed van coëducatie en/of urbanisatiegraad. Telkens werd tijdens een les een kwartier gereserveerd voor de afname van de enquête in samenspraak met de

---

directies en de betrokken leerkrachten. De totale steekproef met bruikbare data voor de gebruikte variabelen (zie infra) bestaat uit 237 leerlingen.

3.2. De variabelen

In wat volgt zullen we een overzicht geven van onze variabelen en hun operationalisatie. Alle concepten uit het theoretisch model (zie schema 1) werden gemeten, behalve rollenconflict bij de interactiepartners. Dit rollenconflict als interveniërend proces blijft dus hypothetisch.

- Statuszichtbaarheid

De theorie stelt dat de zichtbaarheid van statusdimensies kan variëren. Interactiepartners kennen niet steeds elkaars objectieve statusposities. Het is evident dat in de klas de studierichting van de medeleerlingen gekend is. Daarom verwijst statuszichtbaarheid hier enkel naar de zichtbaarheid van de sociale herkomst van de leerling.

Dit werd geoperationaliseerd door de vraag : 'Weten je klasgenoten veel over je achtergrond? (B.v. waar je woont, wie je ouders zijn, wat ze doen, enz ....)'. We menen dat de specifieke verwijzing naar de klasgenoten verantwoord is doordat zij in het alledaagse leven de belangrijkste interactiepartners van de respondenten zijn.

De respondenten konden kiezen tussen drie antwoordcategorieën : 'Veel', 'Niet zo veel' en 'Bijna niets'. De frequenties zijn respectievelijk 44.3%, 48.9% en 6.8% (0% missing). Dit bevestigt de stelling van Box en Ford (1969) dat de objectieve statusposities niet steeds alle bekend zijn aan de interactiepartners. We nemen voor de analyse de categorieën 'Niet zo veel' en 'Bijna niets' samen. Bedenken we wel dat dit een subjectieve maat is; het gaat om de perceptie van de respondent van de mate waarin de sociaal-economische status van zijn/haar ouders aan zijn/haar klasgenoten bekend is (1).

- Statusonzekerheid

Statusonzekerheid is de mate waarin de respondent in twijfel verkeert over welke status hij/zij toegekend krijgt door zijn/haar interactiepartners. Hoewel dit concept geregeld gebruikt wordt in de literatuur hebben wij nergens een operationalisatie ervan teruggevonden. We hebben zelf de volgende items geformuleerd :

- 'Ik weet zeer goed wat anderen van me denken.'(-)

- 'Ik twijfel over welk respect ik geniet bij de mensen die ik ken.'

- 'Ik weet vaak niet hoe ik bij anderen overkom.'

- 'Ik weet in welke mate anderen me waarderen.'(-)

Voor elke uitspraak kon de respondent d.m.v. een vijf-punten Likertschaal aangeven in welke mate ze op hem van toepassing was. Hij/zij kon dus kiezen tussen vijf antwoordcategorieën : 'Helemaal Akkoord', 'Akkoord', 'Onbeslist', 'Niet Akkoord', 'Absoluut niet Akkoord'. We hebben deze items onderworpen aan een betrouwbaarheidsanalyse, waarvan de resultaten weergegeven zijn in tabel 1.

Tabel 1. Betrouwbaarheidsanalyse van de variabele statusonzekerheid

	Gecorrigeerde item-totaal correlatie	Alpha zonder item
- 'Ik weet zeer goed wat anderen van me denken.'(-)	.42	.59
- 'Ik twijfel over welk respect ik geniet bij de mensen die ik ken.'	.44	.58
- 'Ik weet vaak niet hoe ik bij anderen overkom.'	.51	.53
- 'Ik weet in welke mate anderen me waarderen.'(-)	.36	.63

De betrouwbaarheidscoëfficiënt alpha voor vier items is 0.65.

Elke weglating van een item leidt tot een daling van alpha, waardoor we besluiten de vier items te behouden. Een index van statusonzekerheid werd bekomen door eenvoudige somming van de scores voor de vier items. De betrouwbaarheid van deze maat is relatief laag (alpha is 0.65).

- Curriculumpositie

Dit is het prestige van de door de respondent gevolgde studierichting. Het is de positie die de leerling inneemt binnen de hiërarchische structuur van de curricula (Brutsaert, 1986 : 85). De diverse studierichtingen worden differentieel

gewaardeerd. Daarom kunnen we de gevolgde studierichting beschouwen als een statuspositie van de leerling.

We onderscheiden vijf statusniveaus, in stijgende rangorde van prestige : beroep, technisch, handel, moderne humaniora en klassieke humaniora. De respondenten werden voor deze variabele een score van één tot vijf toegekend.

Voor elk niveau werden twee klassen geselecteerd (variërend in grootte - het minimum is 16), één met jongens, en één met meisjes. Voor elk niveau werd een vergelijkbaar aantal meisjes en jongens bekomen.

De frequentieverdeling van deze variabele is af te lezen uit de rijfrequenties van tabel 2.

Tabel 2. Kruistabulatie van sociale herkomst en curriculumpositie (rijpercentages)

Curriculum positie	Sociale herkomst					Totaal
	1	2	3	4	5	
Beroep 1	5 15.6	15 46.2	11 34.4	1 3.1	0 0	32 13.5
Technisch 2	5 16.7	15 50.0	6 20.0	3 10.0	1 3.3	30 12.7
Handel 3	14 20.9	25 37.3	18 26.9	7 10.4	3 4.5	67 28.3
Mod. Hum. 4	16 23.2	19 27.5	19 27.5	13 18.9	2 2.9	69 29.1
Klass. Hum. 5 10.3	4 25.6	10 33.3	13 20.5	8 10.3	4 16.4	39
Totaal	44 18.6	84 35.4	67 28.3	32 13.5	10 4.2	237 100.0

- Sociale herkomst

Als indicator van sociale herkomst werd het prestige van het door de vader van de respondent uitgeoefende beroep gebruikt.

Het beroep van de vader is de beste indicator van de sociaal-economische status van het hele gezin. Omdat het gezin een statusseenheid is, zijn de statuskenmerken van het gezinshoofd belangrijke determinanten van de status van de afhankelijke gezinsleden.

De beschreven beroepen werd een prestigescore toegekend volgens de beroepenlijst van Treiman, aangepast aan de Belgische samenleving door Elchardus (1979). Deze indeling werd teruggebracht naar vijf categorieën om een voldoende groot aantal cases per categorie te verzekeren.

De frequentieverdeling van deze variabele is af te lezen uit de kolomfrequenties van tabel 2.

- Statusinconsistentie

Statusinconsistentie werd gedefinieerd als een inconsistentie tussen de door de respondent gevolgde studierichting en zijn/haar sociale herkomst.

We gaan uit van de veronderstelling dat de sociale herkomst en de studierichting voor de leerling twee centrale statusposities zijn. We veronderstellen ook dat deze statusposities vergelijkbaar zijn. Dit betekent dat we bepaalde combinaties van posities kunnen definiëren als consistent, andere als inconsistent.

We maken een kruistabulatie van de vijf niveaus van de hiërarchie van de curricula met de vijf niveaus van sociale herkomst. Deze kruistabulatie van de twee statusdimensies is weergegeven in tabel 2.

De cases die op de diagonaal liggen definiëren we als consistent ($n=55$), de andere als inconsistent. De cellen die afwijken van de diagonaal, m.a.w. de inconsistente cases, werden gespecificeerd door middel van dummyvariabelen. Deze specificatie van statusinconsistentie werd aanbevolen door Whitt (1983) en Wilson (1979) als de beste methode voor de analyse van statusinconsistentie-effecten. We beperken ons tot vier dummy's om een redelijk aantal cases per dummy te bekomen. De dummyvariabelen representeren vier types inconsistentie, waarbij de consistente categorie dient als referentiecategorie. Onder de diagonaal vinden we de respondenten die in een hooggewaardeerde richting zitten, maar die van een lagere sociale herkomst zijn. Hier beschouwen we twee gradaties: net onder de diagonaal ($n=57$) en verder dan één stap onder de diagonaal ($n=76$). De cases boven de diagonaal zitten in een studierichting die

een lagere status impliceert dan hun sociale herkomst (n net boven = 30, n ver boven = 19).

In de regressievergelijkingen ter bepaling van de effecten van statusinconsistentie gebruiken we het 'diamond model' van Hope (1975). Dit model slaagt erin de effecten van statusinconsistentie te onderscheiden van de effecten van verticale status.

Om te vermijden dat de maat van statusinconsistentie volledig lineair afhankelijk zou zijn van de samenstellende verticale statusvariabelen, stelt Hope voor deze laatste samen te tellen en op te nemen als één term in de vergelijking. We gebruiken hiervoor een gelijke weging van beide verticale dimensies.

$$Y = b_1.(S_1 + S_2) + b_2.(S_1 - S_2)$$

of

$$\begin{aligned} \text{statusonzekerheid} &= b_1.(\text{curriculumpositie} + \text{sociale herkomst}) \\ &+ b_2.(\text{curriculumpositie} - \text{sociale herkomst}) \end{aligned}$$

Het model van Hope is met specificatie van de verschilterm (de inconsistentieterm) met dummyvariabelen als volgt :

$$Y = b_1.(S_1 + S_2) + b_i.D_i$$

De beta bij de somterm meet het effect van de algemene verticale status, m.a.w. de hoofdeffecten van de statusvariabelen. De beta van de verschilterm, die wij hier gecodeerd hebben als vier dummy's (met gebruik van de consistente combinatie als referentiecategorie), duidt op het effect van statusinconsistentie.

In wat volgt wordt multiële regressie gebruikt om het effect van statusinconsistentie te analyseren (2). Regressieanalyse werd in de statusinconsistentie-literatuur veelvuldig toegepast (Dressler, 1988; Hornung, 1977; Whitt, 1983; Wilson, 1979). In navolging van deze literatuur beoordelen wij statusinconsistentie-effecten door vergelijking van een regressiemodel dat enkel verticale status bevat met een model dat verticale status en statusinconsistentie bevat. Het criterium voor de relevantie van statusinconsistentie is de stijging in R^2 bij toevoeging van statusinconsistentie aan de regressievergelijking die reeds verticale status bevat. We zullen dus in de eerste stap verticale status opnemen in de regressievergelijking, en in de tweede stap de vier dummy's. Zo wordt het effect van de verticale statusdimensies gecontroleerd voordat statusinconsistentie in de regressievergelijking ingevoerd wordt. Significante bijkomende verklaring van de afhankelijke variabele is dan te wijten aan statusinconsistentie in se. Deze werk-

wijze zal ons in staat stellen te evalueren in welke mate statusinconsistentie bijdraagt tot de verklaring van de afhankelijke variabele, bovenop het effect van verticale status.

3.3. Resultaten

De toevoeging van statusinconsistentie aan de regressievergelijking die reeds het effect van de verticale status (sociale herkomst en curriculumpositie) bevat, leidt tot een stijging van R^2 van 0.000 tot 0.029 (tabel 3). Deze stijging is niet significant.

Tabel 3. Regressie van statusonzekerheid op verticale status, met toevoeging van statusinconsistentie, statuszichtbaarheid en de inconsistentie/zichtbaarheid-interactie in opeenvolgende stappen

Regressiemodel	R^2	Stijging van R^2
Verticale status	.000	
+ statusinconsistentie	.029	.029
+ statuszichtbaarheid	.085 **	.056 **
+ statusinconsistentie x zichtbaarheid	.122 **	.037 *

** $p < .01$

* $p < .05$

Om na te gaan of statuszichtbaarheid een interactie-effect uitoefent op de relatie tussen statusinconsistentie en statusonzekerheid bekeken we het effect van statusinconsistentie voor elke categorie van statuszichtbaarheid apart. Daartoe werd de steekproef opgesplitst in subgroepen op basis van de twee niveau's van zichtbaarheid. De resultaten zijn weergegeven in tabel 4.

In het geval van laag gepercipieerde zichtbaarheid heeft statusinconsistentie geen effect; R^2 stijgt van 0.000 tot 0.004. In het geval echter van hoog gepercipieerde zichtbaarheid stijgt R^2 van 0.003 naar 0.14 ($p < .01$). We kunnen daaruit besluiten dat statusinconsistentie enkel bij hoge zichtbaarheid een significante bijdrage levert tot de verklaring van statusonzekerheid. Enkel bij deze leerlingen wier klasgenoten kennis hebben van hun sociale herkomst leidt statusinconsistentie tot statusonzekerheid.

Tabel 4. Regressie van statusonzekerheid op verticale status met toevoeging van statusinconsistentie, bij lage en bij hoge statuszichtbaarheid

Bij lage statuszichtbaarheid :

Regressiemodel	R ²	Stijging van R ²
verticale status	.000	
+ statusinconsistentie	.004	.004

Bij hoge statuszichtbaarheid:

Regressiemodel	R ²	Stijging van R ²
verticale status	.003	
+ statusinconsistentie	.14 **	.137 **

** p < .01

Om de significantie van dit verschil in verklaarde variantie te bepalen, nemen we statuszichtbaarheid op als interactieterm met de dummy's van statusinconsistentie (tabel 3). Aangezien zichtbaarheid subjectief gemeten werd, vertoont deze variabele een correlatie met statusonzekerheid; R² stijgt met 5,6 % door de toevoeging van deze variabele. Maar ook na controle voor deze correlatie bekomen we een stijging van R² met bijna 4% (p < .05) bij toevoeging van de interactieterm. Statuszichtbaarheid vertoont dus een significante interactie met statusinconsistentie in het verklaren van statusonzekerheid.

4. BESLUIT

In zijn grondlegend artikel stelde Lenski dat statusinconsistente personen geconfronteerd worden met "... social experiences of an unpleasant or frustrating nature" (Lenski, 1954 : 412). In talrijke latere bijdragen is gepoogd inzicht te verwerven in de aard van deze ervaringen, m.a.w. in het mediërend proces tussen statusinconsistentie en haar effecten. Inzicht in dit proces zou ook toelaten de

voorwaarden te specificeren waaronder statusinconsistentie bepaalde gevolgen heeft. Specificatie van verklarende en conditionele variabelen zal leiden tot meer adequate empirische predicties: "Since most empirical studies have attempted to link status inconsistency to a given outcome ... without specifying any of the intervening or conditioning variables which are necessarily involved, it is not surprising that such studies find few significant inconsistency effects" (House, Harkins, 1975 : 396). De in dit artikel opgebouwde theorie is een verdere uitwerking van het rollenconflict als mediërend proces. Daarnaast werd ook de relevantie van statuszichtbaarheid als conditionele variabele empirisch getoetst. Door verschillende auteurs (Hyman, 1967; Box, Ford, 1969) van de theorie van statusinconsistentie werd het concept 'zichtbaarheid' van objectieve statusposities gebruikt. De empirische waarde van dit concept werd tot nu toe nog nooit getest. Hoewel beperkt, laat dit onderzoek vermoeden dat de zichtbaarheid van statusdimensies een voorwaarde is voor het optreden van sommige effecten van statusinconsistentie. De statusinconsistentie van de leerlingen leidt immers niet tot statusonzekerheid indien hun klasgenoten niet op de hoogte zijn van inconsistentie van hun statusposities. Veronachtzaming van de zichtbaarheidsvariabele is vermoedelijk een van de oorzaken van de verwarrende en tegenstrijdige resultaten van vorig statusinconsistentie-onderzoek.

Onze bevindingen wijzen op het belang van de sociale context bij het ervaren van statusinconsistentie. De interactiepartners spelen een grote rol in de subjectieve ervaring van statusinconsistentie.

Door verschillende auteurs (Stehr, 1971) werd gesteld dat het gebruik van subjectieve maten van statusinconsistentie een uitweg kan bieden uit de methodologische problemen die het statusinconsistentie-onderzoek teisteren. Zij zijn immers statistisch exogeen aan de objectieve statusvariabelen. Statusonzekerheid kan beschouwd worden als een subjectieve maat van statusinconsistentie, en kan een mediërende rol spelen in het effect van statusinconsistentie op andere afhankelijke variabelen. Bovenstaande resultaten suggereren echter dat deze subjectieve maat niet steeds samenvalt met de objectieve situatie (zie ook Stehr, 1971; Nelson, 1973). Subjectieve maten zijn geen alternatief voor een objectieve maat van statusinconsistentie. Subjectieve maten moeten objectieve maten niet vervangen. Integendeel, gelijktijdig gebruik van objectieve en subjectieve maten zal inzicht geven in de aard en de voorwaarden van de gevolgen van statusinconsistentie. "Most of the hypothesized effects of status inconsistency depend on the experience of inconsistency by the actor. It is necessary to study the intervening processes which might be involved" (Meyer, Hammond, 1971 : 99). Dergelijk

---

onderzoek zou kunnen leiden tot een hernieuwd besef van de theoretische en empirische vruchtbaarheid van het statusinconsistentieconcept.

VOETNOTEN

- * De auteur dankt de referees van het 'Tijdschrift voor Sociologie' voor hun kritische bemerkingen bij een eerste versie van dit artikel.
- (1) Optimaal zou zijn de zichtbaarheid van de statusdimensies van een actor te meten bij zijn/haar interactiepartners. Dit is echter in niet-sociometrisch onderzoek onmogelijk. Bij gebruik van gerapporteerde zichtbaarheid is een subjectief element onvermijdelijk. Door een benaderende meting van statuszichtbaarheid gaat dit onderzoek verder dan vorige studies die het concept geheel verwaarloosden.
  - (2) Bij elke regressie werd een analyse van de residuen uitgevoerd om eventuele overtredingen van de regressie-assumpties na te gaan (Norusis, 1990 : 79-84). Lineariteit en homogeniteit van variantie werden gecontroleerd door een plot van de residuen t.o.v. van de voorspelde waarden van de afhankelijke variabele. Normaliteit werd onderzocht door vergelijking van de geobserveerde distributie van residuen met de bij normaliteit verwachte distributie van residuen. Er werden geen ernstige overtredingen van de regressie-assumpties vastgesteld.

BIBLIOGRAFIE

- Baer, L., D.S. Eitzen, C. Duprey, N.J. Thompson, C. Cole (1976) 'The consequences of objective and subjective status inconsistency', *The Sociological Quarterly*, 17(3) : 389-400.
- Biddle, B.J. (1986) 'Recent developments in role theory', *Annual Review of Sociology*, 12 : 67-92.
- Box, S., J. Ford (1969) 'Some questionable assumptions in the theory of status inconsistency', *The Sociological Review*, 17 (July) : 187-201.
- Brown, W.C., G.A. Cretser, T.E. Lasswell (1988) 'Measuring status inconsistency: More trouble than it's worth?', *Sociological Perspectives*, 31(2) : 213-237.
- Brutsaert, H. (1986) *Gelijke kansen en leerlinggerichtheid in het secundair onderwijs*. Leuven : Acco.

-
- Dressler, W.W. (1988) 'Social consistency and psychological distress', *Journal of Health and Social Behavior*, 29(1) : 79-91.
- Elchardus, M. (1979) *Een internationale beroepenklassifikatie en een gestandaardiseerde internationale beroepsprestigeschaal*. Brussel : C.B.G.S. Rapport nr. 30.
- Fenchel, H.H., J.H. Monderer, E.L. Hartley (1951) 'Subjective status and the equilibration hypothesis', *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 46 (Oct.) : 476-479.
- Geschwender, J.A. (1967) 'Continuities in theories of status consistency and cognitive dissonance', *Social Forces*, 46 (Dec.) : 160-171.
- Goffman, I.W. (1957) 'Status consistency and preference for change in power distribution', *American Sociological Review*, 22(3) : 275-281.
- Hartman, M. (1974) 'On the definition of status inconsistency', *American Journal of Sociology* (80) : 706-721.
- Hope, K. (1975) 'Models of status inconsistency and social mobility effects', *American Sociological Review*, 40 (June) : 322-343.
- Hornung, C.A. (1977) 'Social status, status inconsistency and psychological stress', *American Sociological Review*, 42 (August) : 623-638.
- House, J.S., E.B. Harkins (1975) 'Why and when is status inconsistency stressful?', *American Journal of Sociology*, 81(2) : 395-412.
- Hyman, M.D. (1967) 'The unpleasant consequences of rank inconsistency: suggestions for a reorientation of theory and research', *Sociological Quarterly*, (8) : 383-396.
- Jackson, E.F. (1962) 'Status consistency and symptoms of stress', *American Sociological Review*, 27(4) : 469-480.
- Jackson, E.F., R.F. Curtis (1972) 'Effects of vertical mobility and status inconsistency: a body of negative evidence', *American Sociological Review*, 37 (Dec.) : 701-713.
- Lenski, G.E. (1954) 'Status crystallization: a non-vertical dimension of social status', *American Sociological Review*, 19 (Aug.) : 405-413.
- Lenski, G.E. (1956) 'Social participation and status crystallization', *American Sociological Review*, 21 (Aug.) : 458-464.
- Meyer, J.W., P.E. Hammond (1971) 'Forms of status inconsistency', *Social Forces*, 50 (Sept.) : 91-101.
- Nelson, E.E. (1973) 'Status inconsistency: its objective and subjective components', *The Sociological Quarterly*, 14 (Winter) : 3-18.

-
- Norusis, M.J. (1990) *Spss/pc + Statistics 4.0*. Chicago : Spss Inc.
- Sampson, E.E. (1963) 'Status congruence and cognitive consistency', *Sociometry*, 26 (June) : 146-162.
- Stehr, N. (1971) 'Statuskonsistenz', *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 23 : 35-54.
- Stryker, S., A.S. Macke (1978) 'Status inconsistency and role conflict', *Annual Review of Sociology*, 4 : 57-90.
- Turner, R.H. (1990) 'Role change', *Annual Review of Sociology*, 16 : 87-110.
- Whitt, H.P. (1983) 'Status inconsistency : a body of negative evidence or a statistical artifact ?', *Social Forces*, 62 (1) : 201-233.
- Wilson, K.L. (1979) 'Status inconsistency and the Hope technique, I : the grounds for a resurrection', *Social Forces*, 57 (4) : 1229-1247.